

Edip u izvedbi Jugoslovenskog dramskog pozorišta

Zagrebačko kazalište mladih

Zagreb, 1. lipnja 2023.

Prvoga je lipnja na pozornici ZeKaeMa prikazana drama *Edip* slovenskog redatelja Vite Taufera. *Kralj Edip* (Οἰδίπους Τύραννος) jedna je od najpoznatijih tragedija kanonskog tragičara Sofokla, a po Aristotelovu mišljenju i primjer savršene tragedije. Upravo zbog takvog je statusa ova tragedija bila temelj mnogim modernijim filmskim, televizijskim i kazališnim adaptacijama, a Tauferova je adaptacija Sofoklov izvornik predočila motivima suvremenog političkog, ali i društvenog života na Balkanu: Sofoklov τύραννος prikazan je kao vođa države, ἱερέυς kao patrijarh pravoslavne crkve, a glavna radnja odvija se u današnjem ekvivalentu kraljevske palače – u balkanskoj krčmi, koju je izvrsno priredio scenograf Lazar Bodroža.

Početak drame, dijalog između Edipa i svećenika, prikazan je kao *press* konferencija – obojica glumaca obraćaju se publici koliko i jedan drugome. Unatoč modernom dolasku glumaca kroz publiku i modernom prikazu tragedije, drama nema tekst koji je adaptiran specifično za nju, nego se u predstavi koristi srpski prijevod Miloša Đurića iz 1964., uz suvremenu adaptaciju Vesne Radovanović i Marka Manojlovića.

Taufer je u svojoj adaptaciji očuvao socijalne statuse likova: tebanska kraljevska obitelj prikazana je kao uzak krug ljudi oko vođe države, dok su svi sluge i glasnici, a i sam korifej prikazani kao sluge kraljevske obitelji, odnosno djelatnici birtije zvane *Agora* ili glasnici. Edip i Jokasta, koje su utjelovili Milan Marić i Nataša Ninković, prikazani su kao vođa države i prva dama, a Kreont, Srđan Timarov, kao politička ličnost na visokom položaju. Korifej, koji u *Kralju Edipu* ima funkciju glasa razuma pomahnitala kralja, adaptiran je u istu funkciju, ali kao vlasnik birtije, koji brišući čaše krpom pažljivo sluša što se odvija za stolom i savjetuje vladara, dok je ἔξάγγελος, koji se u izvornom tekstu pojavljuje tek u zadnjem činu, a u adaptaciji se nalazi na pozornici već od drugoga, prikazan kao pomoćni konobar. Kostimografija Marije Marković Milojev dosljedno prikazuje razlike između državnog vrha i konobara: Edip

i Kreont nose odijela šivana po mjeri, kravate i ulaštene cipele, Jokasta nosi svečanu crnu haljinu, a korifej i ἐξάγγελος široke košulje, crne hlače i konobarske pregače.

Lik koji odskače od ove podjele, koliko u adaptaciji, toliko i u izvorniku, jest lik vrača Tiresije koji nije niti usko povezan s kraljevskom obitelji, niti joj direktno služi. On dolazi na scenu nakon *press* konferencije, vođen bijelim štapom umjesto dječakom, u crnoj dolčeviti i crvenim štiklama. Sjedeći nasuprot Edipa i podsmjehujući se, on mu polako i svisoka objašnjava sudbinu, čime čitav prikaz Tauferova Tiresije pomalo podsjeća na ATMU iz Marinkovićeve *Kiklopa*.

Zamršeni međuljudski odnosi koje predstavlja Sofoklo u adaptaciji su prikazani jako dobro: političke figure Edipa i Kreonta razgovaraju o problemima u državi u jednoj birtiji, u pratnji tjelohranitelja, duhanskog dima i alkohola, što stvara dramski sukob koji izgleda kao da će svaki čas eskalirati u fizički obračun. No, odnos između Edipa i Jokaste Taufer je prikazao drugačije no što je prikazano u izvorniku. Odnos između Sofoklova Edipa i Jokaste može se opisati kao poslovan i hladan, dok su Tauferovi likovi strasno zaljubljeni, čime je kontroverzna ljubav između majke i sina tim više naglašena.

Uz to, adaptacija je pri kraju drame imala elemente koji nisu tipični za grčku tragediju. U zapletu tragedije, tijekom razgovora između Edipa i korinskog glasnika, odvija se svojevrsni komički predah unutar tragedije. Glasnik je svojim načinom govora i ponašanja prikazan kao simpatični glasnik dobrih vijesti koji u publici izaziva smijeh izvodeći pojedine stihove (τί δῆτ' ἐγὼ οὐχὶ τοῦδε τοῦ φόβου σ', ἄναξ, ἐπίπερ εὖνους ἦλθον, ἐξελυσάμην; v. 1002–3 i καὶ μὴν μάλιστα τοῦτ' ἀφικόμην, ὅπως σοῦ πρὸς δόμους ἐλθόντος εὖ πράξαιμί τι. v. 1005–6) gotovo kao *one-linere*, naslonjen na šank s osmijehom na licu, što stoji u potpunom kontrastu Jokasti koja svakim trenutkom dolazi sve bliže živčanom slomu i koja po završetku razgovora Edipa i glasnika mahnita odlazi s pozornice. Uz neobičan komički element, adaptacija također, što nije tipično za grčku tragediju, prikazuje nasilje na sceni: Edip i njegovi tjelohranitelji udarcima u trbuh izvlače istinu o Edipovu podrijetlu iz Lajeva roba, koji svojim plahim stavom, odmicanjem od Edipa i pokušajima da se otrgne iz ruku tjelohranitelja pokazuje publici da nimalo ne želi biti u okolnostima u kojima se nalazi.

Rasplet drame, Edipov povratak na scenu, prikazan je na način dostojan tragediji – sirovo i potresno. Edip unakažen i krvav šepa do vrata birtije, baca se na koljena i kreće gmizati prema publici, nakon čega skače u sredinu publike i obasjan svjetlom reflektora zaziva svoje kćeri što se, unatoč tomu što deikse u izvorniku ukazuju da bi kćeri trebale biti na pozornici (ὦ τέκνα, ποῦ ποτ' ἐστέ; δεῦρ' ἴτ', ἔλθετε, v. 1480), zapravo odnosi na publiku.

Taufer je već u početku drame učinio jednu bitnu promjenu u odnosu na izvornik. U govoru su se svećenika na nekoliko mjesta pojavljivale deikse koje bi upućivale na kor: ὄραξ μὲν ἡμᾶς ἡλικοί προσήμεθα βωμοῖσι τοῖς σοῖς (v. 15–16) i θεοῖσι μὲν νυν οὐκ ἰσοῦμένον σ' ἐγὼ οὐδ' οἶδε παῖδες ἐζόμεσθ' ἐφέστιοι (v. 32), no u adaptaciji

svećenik rukom pokazuje upravo na publiku. Ovime Taufer publiku dovodi u bliži odnos s radnjom drame, no istovremeno iz adaptacije uklanja kor koji izvodi parod, stazime i eksod.

Kako u adaptaciji ne postoji tradicionalni kor, Taufer se služi birtijskim bendom koji pjeva pjesme poznatog slovenskog pjevača Roberta Pešuta, poznatog kao Magnifico. U parodu, odnosno kao prijelaz između *press* konferencije i glavne radnje u birtiji koristi se pjesma *Ljubav prokleta*, što je savršen izbor jer ujedno opisuje samu scenu („Tiha noć, nigde nikoga, samo ja u tvojim očima, nitko više tu ne dolazi, samo nebo, crna zemlja”), ali i aludira na najkontroverzniji aspekt Sofoklove drame – incestni odnos majke i sina („Kada nekog ljubim ja, tada sunce ne sija – neka ne sija, najslađa mi je ljubav prokleta”).

Nakon što Tiresija obznani Edipu njegovu nesretnu sudbinu, započinje prvi stazim koji služi kao komentar na epizodij koji mu prethodi. Pešutova pjesma *Gatala mi* stavlja Tiresijinu mističnost i proročku sposobnost u balkanski kontekst motivom stare Ciganke, čime dodatno naglašava riječi proroka.

Na vrhuncu uzavrelog razgovora između Edipa i Kreonta, nakon što Jokasta obavi svoje dužnosti posrednika između zavađenih političara, započinje idući stazim, za koji Taufer koristi Pešutovu pjesmu *Nisi za mene ti*, čime tim više podcrtava okolnosti u kojima su se našli likovi.

Prije raspleta radnje dolazi još jedna Pešutova pjesma, *Rakija*. Unatoč tomu što je na tom mjestu u Sofoklovu izvorniku najkraći stazim tragedije, Taufer na isto mjesto u adaptaciji postavlja najdužu pjesmu, dok je Edip prikazan u zadnjim radosnim trenucima svoga života. U stereotipno balkanskoj aktivnosti pjesme i plesa u kafani, sama pjesma je nagovještaj Edipove sudbine u zadnjem činu: „Ja tugu teško podnosim, pa lutam po kafanama, onako sam, jer nemam s kim da podelim tu bol u grudima”.

Edip izveden u ZeKaeMu je doista dobro odigrana drama koja je savršenu grčku tragediju prikazala široj publici na jedan nov i zanimljiv način, smjestivši radnju na suvremeni Balkan. Taufer je, unatoč manjim promjenama u odnosu na izvornu dramu, vjerno prikazao ideju iza Sofoklove tragedije u kontekstu današnjice, a glumci su izvrsnom glumom publiku uspjeli zgroziti, ali na trenutke i nasmijati, te su opravdano zaslužili dugotrajan pljesak kojim su ispraćeni s pozornice.

Mateo Cader